

SUN’IY INTELLEKTNING SHAXSIY MUVAFFAQIYAT VA KASBIY RIVOJLANISHGA TA’SIRI: IMKONIYATLAR VA CHEKLOVLAR

Muallif: Rustamov Zafar Xudaykulovich¹

Affiliyatsiya: O‘zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti katta o‘qituvchisi¹

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17355731>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada sun’iy intellektning shaxsiy muvaffaqiyat va kasbiy rivojlanishga ta’siri tahlil qilinadi. Sun’iy intellekt (SI) texnologiyalari inson faoliyatining turli sohalarida, jumladan, ta’lim, mehnat bozori, boshqaruv va shaxsiy rivojlanish jarayonlarida muhim o‘rin egallamoqda. Tadqiqotda SI vositalarining shaxsiy muvaffaqiyatni qo‘llab-quvvatlashdagi imkoniyatlari, jumladan, o‘quv jarayonini shaxsiylashtirish, kasbiy ko‘nikmalarni tezlashtirish va ijodiy salohiyatni rivojlantirishdagi ijobiy jihatlari ko‘rsatib o‘tiladi. Shu bilan birga, avtomatlashtirish natijasida kasb-hunarlarining qisqarishi, insoniy qadriyatlarining ikkinchi planga tushishi, shuningdek, psixologik bosim va ijtimoiy tengsizlik kabi cheklovlar ham ko‘rib chiqiladi. Maqolada xalqaro tajribalar asosida sun’iy intellektning inson muvaffaqiyatiga qo‘shayotgan hissasi va uning kasbiy rivojlanishdagi istiqbollari yoritiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, sun’iy intellekt insonning raqobatbardoshligini oshiruvchi muhim vosita bo‘lishi bilan birga, uni nazoratsiz qo‘llash shaxsiy va ijtimoiy xavf-xatarlarni ham keltirib chiqarishi mumkin.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, muvaffaqiyat, kasbiy rivojlanish, imkoniyatlar, cheklovlar, kasbiy rivojlanish.

KIRISH

XXI asrda sun’iy intellekt (SI) texnologiyalari insoniyat taraqqiyotining eng muhim omillaridan biriga aylandi. Raqamli transformatsiya jarayoni ta’lim, iqtisodiyot, tibbiyot, biznes, ommaviy axborot vositalari va boshqa ko‘plab sohalarda yangi imkoniyatlarni ochmoqda. Ayniqsa, SI shaxsiy muvaffaqiyat va kasbiy rivojlanishga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Zamonaviy mehnat bozorida raqobatning keskinlashuvi, bilim va ko‘nikmalarning tezda eskirishi shaxslarni doimiy ravishda yangiliklarni o‘rganishga, moslashuvchanlik va ijodkorlikni rivojlantirishga majbur qilmoqda.

ASOSIY QISM

Shu jarayonda SI texnologiyalari inson faoliyatining yordamchi quroliga aylanib, ta’limda shaxsiylashtirilgan o‘quv platformalari, kasbiy faoliyatda avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari va ijodiy jarayonlarda generativ algoritmlar orqali yangi yondashuvlarni taklif etmoqda. Biroq, bu jarayon bilan birga qator cheklovlar ham yuzaga kelmoqda. Avtomatlashtirish tufayli ayrim kasblarning yo‘qolishi, insoniy qadriyatlarining texnologik samaradorlik ortida qolib ketishi, shuningdek, psixologik va ijtimoiy muammolar dolzarb masalalardan biri sifatida

namoyon bo'lmoqda. Shu sababli, ushbu maqolada sun'iy intellektning shaxsiy muvaffaqiyat va kasbiy rivojlanishga ta'siri ikki qirrada – imkoniyatlar va cheklovlar kontekstida tahlil qilinadi. Maqolaning asosiy maqsadi SI texnologiyalarining shaxs va jamiyat hayotiga olib kirayotgan yangiliklarini ilmiy jihatdan tadqiq qilish, ularning amaliy samaralarini baholash va kelajakdagi rivojlanish istiqbollari aniqlashdan iborat. Bugungi kunda sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari nafaqat ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarida, balki shaxsiy va kasbiy rivojlanish jarayonlarida ham muhim rol o'ynamoqda. Kasbiy muvaffaqiyatning asosiy omillari — yangi bilimlarni tez o'zlashtirish, mehnat samaradorligini oshirish va ijodiy salohiyatni rivojlantirish bo'lsa, AI vositalari ushbu jarayonlarni qo'llab-quvvatlashda tobora keng qo'llanilmoqda. Avvalo, ta'lim va qayta tayyorlash (reskilling, upskilling) yo'nalishlarida AI asosida ishlab chiqilgan onlayn kurslar va shaxsiylashtirilgan o'quv platformalari (masalan, Coursera, Udemy, Khan Academy) mutaxassislarning kasbiy o'sishini tezlashtirmoqda. Bu tizimlar foydalanuvchining bilim darajasi va qiziqishlarini tahlil qilib, unga mos o'quv materiallarini taklif etadi. McKinsey Global Institute (2021) hisobotiga ko'ra, 2030-yilgacha mehnat bozoridagi 375 milliondan ortiq xodim yangi kasbiy ko'nikmalarni o'rganishga majbur bo'ladi va bunda AI asosidagi ta'lim vositalarining ahamiyati beqiyos bo'ladi.

Shuningdek, AI ish joyida samaradorlikni shiruvchi vosita sifatida ham keng qo'llanilmoqda. Masalan, biznesda ma'lumotlarni tahlil qilish, prognoz qilish va qaror qabul qilish jarayonlarida AI algoritmlaridan foydalanish menejer va mutaxassislarning strategik qarorlar qabul qilishiga yordam beradi. Deloitte (2020) tadqiqotida qayd etilishicha, AI vositalaridan foydalangan kompaniyalarda ish unumdorligi o'rtacha 37% ga oshgan. Sun'iy intellekt asosidagi o'quv tizimlari kontentni o'quvchining mavjud ko'nikmalari va maqsadlariga moslashtirish orqali kasbiy rivojlanishni tezlashtiradi[1]. Kasbiy rivojlanishda yana bir muhim yo'nalish — AI yordamida shaxsiy brend va kommunikatsiya ko'nikmalarini rivojlantirishdir. Masalan, til o'rgatishda (Duolingo), nutqni tahlil qilishda (Grammarly), onlayn suhbat va intervyularni tayyorlashda maxsus AI vositalari mutaxassislarning professional imijini mustahkamlashga yordam bermoqda. Biroq, bu jarayonlarda ayrim xavf va cheklovlar ham mavjud. AI vositalaridan haddan tashqari foydalanish insonning mustaqil fikrlash qobiliyatini susaytirishi, shuningdek, ayrim kasblarda avtomatlashtirish tufayli ish o'rinlarining qisqarishiga olib kelishi mumkin. Shunga qaramay, xalqaro tajribalar shuni ko'rsatadiki, AI texnologiyalari kasbiy rivojlanishni tezlashtiruvchi va shaxsning mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshiruvchi eng muhim omillardan biriga aylanmoqda. SI texnologiyalari "yordamchi intellekt" sifatida ishlaydi, ular insonning o'quv va mehnatdagi imkoniyatlarini kengaytirib, mutaxassislarga yangi yo'nalishlarni samarali o'zlashtirish imkonini beradi [2].

Sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari bugungi kunda nafaqat iqtisodiy va kasbiy faoliyatda, balki insonlarning psixologik holati va ijtimoiy munosabatlarida ham chuqur o'zgarishlarga sabab bo'lmoqda. Ularning ijobiy va salbiy ta'siri bir vaqtning o'zida sezilmoqda. Psixologik ta'sirlar. SI texnologiyalari insonning kundalik hayotini yengillashtirishi, stressni kamaytirishi va o'zini rivojlantirish uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratishi mumkin. Masalan, *Duolingo* kabi AI asosidagi ta'lim platformalari til o'rganishda motivatsiyani oshirsa, *Woebot* kabi AI chatbotlari psixologik qo'llab-quvvatlash vositasi sifatida qo'llanilmoqda. McKinsey (2022) tadqiqotida qayd etilishicha, AI texnologiyalaridan foydalanayotgan xodimlarning 60 foizi o'z ishidan ko'proq qoniqish his qilganini bildirgan. Shu bilan birga, ortiqcha

avtomatlashtirish insonni o'zini "keraksiz" his qilishga olib kelishi mumkin. Bu esa professional o'zlikni anglash inqirozi va ishsizlik qo'rquvi bilan bog'liq psixologik bosimni kuchaytiradi. Kelajak jamiyatlarining muvaffaqiyati nafaqat sun'iy intellekt qanday rivojlanishiga, balki insonlar u bilan birga yashashga psixologik jihatdan qanday moslasha olishiga ham bog'liq bo'ladi[3]. Ijtimoiy ta'sirlar. SI vositalari ijtimoiy munosabatlarni yangi bosqichga olib chiqmoqda. Bir tomondan, ular odamlar orasida global aloqalarni kuchaytirib, masofaviy muloqotni samarali qilish imkonini bermoqda. Masalan, ijtimoiy tarmoqlardagi AI algoritmlari foydalanuvchilarning qiziqishlariga mos kontent taklif etadi va ijtimoiy guruhlar o'rtasida aloqalarni mustahkamlaydi. Shu bilan birga, bu jarayon ma'lumot "pufaklari" (filter bubbles) va ijtimoiy qutblanish kabi salbiy oqibatlarga ham olib kelmoqda. Oxford Internet Institute (2021) hisobotida ta'kidlanishicha, ijtimoiy tarmoqlarda AI algoritmlari orqali tarqatilgan noto'g'ri ma'lumotlar jamiyatda ishonchsizlik va nizolarni kuchaytirgan. Sun'iy intellekt odamlarning ijtimoiy bog'lanishiga ta'sir qiladi: shaxsiylashtirish jamiyatni mustahkamlaydi, biroq algoritmlar psixologik jihatdan odamlarni izolyatsiya qiluvchi "axborot pufaklari"ni ham yaratadi [4].

Shuningdek, SI texnologiyalari ijtimoiy tengsizlikni ham kuchaytirishi mumkin. Zamonaviy AI vositalaridan foydalanish imkoniyati bo'lmagan hududlarda yashovchilar bilim va kasbiy rivojlanish imkoniyatlaridan chetda qolishadi. Bu esa raqamli tafovutni yanada chuqurlashtiradi. Sun'iy intellekt psixologik jihatdan insonning motivatsiyasi, ishonchi va hissiy barqarorligini oshirishi mumkin bo'lsa-da, ortiqcha avtomatlashtirish va nazoratning yetishmasligi salbiy oqibatlarni keltirib chiqaradi. Ijtimoiy nuqtayi nazardan esa SI global aloqalarni kuchaytiradi, lekin noto'g'ri ma'lumotlar, ijtimoiy qutblanish va raqamli tengsizlik xavfini ham yuzaga keltiradi. Shu bois, SI texnologiyalaridan foydalanishda nafaqat texnik, balki psixologik va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash ham ustuvor vazifa bo'lib qolmoqda. Sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari insoniyat hayotini tubdan o'zgartirayotgan bo'lsa-da, ularni keng ko'lamda qo'llash qator cheklovlar va xavflarni yuzaga keltirmoqda. Ushbu masala nafaqat texnik, balki psixologik, ijtimoiy va axloqiy jihatdan ham chuqur tahlil qilinishi zarur. Texnik cheklovlar. Hozirgi AI tizimlari ko'pincha "sun'iy tor intellekt" (narrow AI) darajasida ishlaydi. Ya'ni, ular faqat aniq vazifani bajarishga qodir bo'lib, inson tafakkurining keng qamrovli ijodkorligi va moslashuvchanligini to'liq takrorlay olmaydi. Masalan, *self-driving* avtomobillar algoritmlari oddiy sharoitda yaxshi ishlasa-da, favqulodda holatlarda noto'g'ri qaror qabul qilishi mumkin. Bu esa inson xavfsizligi uchun tahdid tug'diradi.

Sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishiga qaramay, ular hali ham inson tafakkurini to'liq takrorlay olmaydi va qator texnik cheklovlarga ega. Bu cheklovlar SI tizimlarining samaradorligi, ishonchliligi va xavfsizligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Tor intellekt (Narrow AI) chegaralari. Bugungi kunda mavjud AI tizimlari faqat bitta aniq vazifa doirasida samarali ishlaydi. Masalan, *Google Translate* til tarjimasida yuqori natijalarga erishadi, biroq u inson kabi matnning madaniy konteksti yoki ma'no nozikliklarini to'liq anglay olmaydi. Shuningdek, *IBM Watson* tibbiy diagnostikada qo'llansa ham, barcha klinik vaziyatlarni universal tarzda hal qilish qobiliyatiga ega emas. Ma'lumotlarga qaramlik. SI tizimlari katta hajmdagi ma'lumotlar asosida o'qitiladi. Agar o'quv ma'lumotlari yetarli bo'lmasa yoki tarfakshlikka ega bo'lsa, algoritmlar noto'g'ri natijalar beradi. Masalan, yuzni tanish dasturlarida oq tanli erkaklarning yuzlari yuqori aniqlikda tanilsa, qora tanli ayollar yuzlarini aniqlashda xatolik darajasi yuqoriroq bo'lgani kuzatilgan (*Buolamwini &*

Gebru, 2018). Kontekstni tushunishdagi cheklov. AI algoritmlari raqamlar va naqshlarni tahlil qilishda kuchli, ammo inson tafakkuriga xos kontekstni tushunishda ojiz. Masalan, chatbotlar oddiy savollarga javob bera olsa-da, murakkab falsafiy savollar yoki hazilni anglashda ko'pincha xatolarga yo'l qo'yadi.

Izohlanish muammosi (Black-box problem). Ko'plab AI modellar, xususan chuqur o'rganish (deep learning) asosida ishlaydigan tizimlar, qaror qabul qilish jarayonini izohlab bera olmaydi. Natijada, tizimning qanday qarorga kelgani tushunarsiz bo'lib qoladi. Bu tibbiyot, huquq yoki moliya kabi yuqori mas'uliyatli sohalarda katta xavf tug'diradi. Moslashuvchanlikning pastligi. AI algoritmlari yangi vaziyatlarga inson kabi tez moslasha olmaydi. Masalan, *Tesla Autopilot* avtopilot tizimi ma'lum sharoitlarda yaxshi ishlaydi, biroq yo'l sharoiti keskin o'zgarganda yoki noodatiy vaziyatlarda noto'g'ri qaror chiqarishi mumkin. Resurs talabchanligi. AI tizimlarini yaratish va ishlatish juda katta hisoblash quvvatlari, energiya sarfi va infratuzilmani talab qiladi. Masalan, *OpenAI GPT-3* kabi yirik modelni o'qitish uchun minglab GPU'lar va millionlab dollar qiymatidagi hisoblash resurslari ishlatilgan. Bu esa texnologiyani global miqyosda teng taqsimlashni qiyinlashtiradi.

Ijtimoiy xavflar. SI texnologiyalarining keng qo'llanishi mehnat bozorida o'zgarishlarga olib kelmoqda. McKinsey Global Institute (2021) ma'lumotlariga ko'ra, 2030-yilgacha dunyo bo'yicha 400 milliondan ortiq ishchi avtomatlashtirish natijasida kasbini o'zgartirishga majbur bo'lishi mumkin. Bu esa ijtimoiy tengsizlik va ishsizlikning kuchayishiga sabab bo'ladi. Sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari keng qo'llanilishi bilan birga, jamiyatda bir qator ijtimoiy xavflarni ham yuzaga keltirmoqda. Bu xavflar mehnat bozori, ijtimoiy tenglik, axborot makoni va insonlar o'rtasidagi munosabatlarga bevosita ta'sir qiladi. Mehnat bozoridagi o'zgarishlar. Avtomatlashtirish natijasida ko'plab an'anaviy kasblar yo'qolib bormoqda. McKinsey Global Institute (2021) hisobotida qayd etilishicha, 2030-yilgacha 400 milliondan ortiq ishchi avtomatlashtirish tufayli kasbini o'zgartirishga majbur bo'ladi. Bu esa ishsizlik, kasbiy inqiroz va ijtimoiy tengsizlikning kuchayishiga olib kelishi mumkin. Ayniqsa, past malakali ishchilarning raqobatbardoshligi keskin pasayadi.

Raqamli tafovutning chuqurlashuvi. SI texnologiyalaridan samarali foydalanish imkoniyatlari mamlakatlar va ijtimoiy qatlamlar o'rtasida teng taqsimlanmagan. Rivojlangan mamlakatlarda SI infratuzilmasi keng joriy etilayotgan bo'lsa, rivojlanayotgan davlatlarda bu imkoniyatlar cheklangan. Natijada raqamli tafovut yanada kuchayib, ijtimoiy adolatsizlikning yangi shakllari yuzaga kelmoqda.

Noto'g'ri ma'lumotlar va ijtimoiy qutblanish. SI asosidagi ijtimoiy tarmoqlar algoritmlari foydalanuvchilarning e'tiborini jalb qilish uchun ko'pincha sensatsion yoki polarizatsion kontentni ko'proq targ'ib qiladi. Oxford Internet Institute (2021) tadqiqotida ko'rsatilishicha, algoritmik targ'ibot noto'g'ri ma'lumotlarning tez tarqalishiga sabab bo'lmoqda. Bu esa jamiyatda ishonchsizlik, siyosiy qutblanish va hatto ijtimoiy nizolarning kuchayishiga olib kelmoqda.

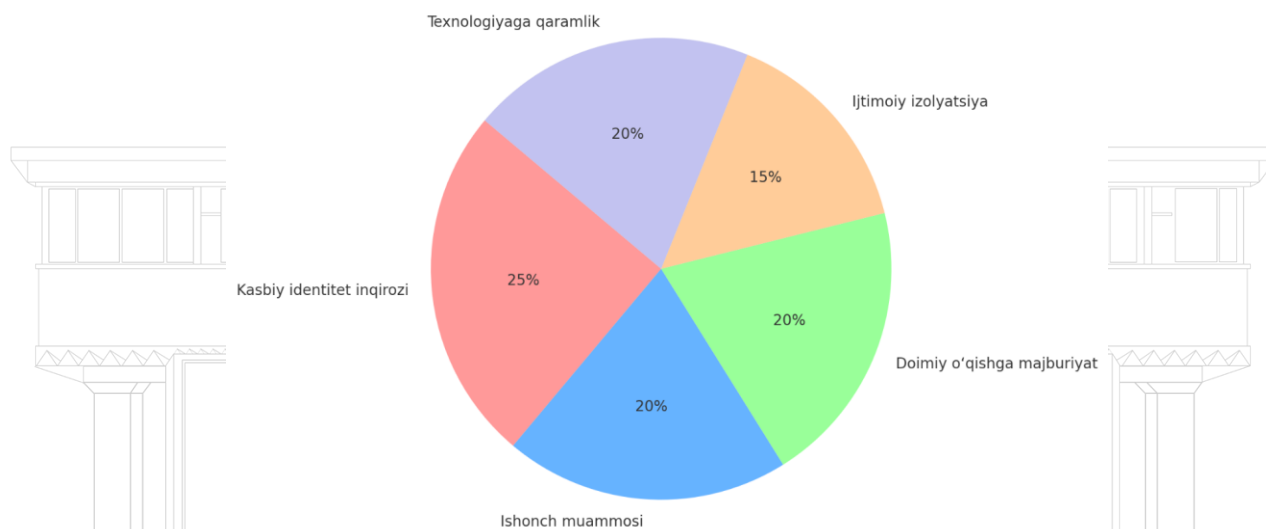
Maxfiylik va shaxsiy hayotga xavf. Yuzni tanish, ovoz yozuvlarini tahlil qilish va boshqa kuzatuvchi texnologiyalar ijtimoiy nazorat mexanizmlarini kuchaytiradi. Ba'zi davlatlarda SI texnologiyalari keng ko'lamda aholiga nazorat o'rnatish vositasi sifatida qo'llanmoqda. Bu esa inson huquqlari va shaxsiy erkinliklarga putur yetkazishi mumkin.

Ijtimoiy ishonchning kamayishi. SI vositalari jamiyatdagi ishonch tizimlariga ham ta'sir qilmoqda. Avtomatlashtirilgan qarorlar jarayonida insoniy nazoratning yetarli bo'lmasligi aholining davlat va tashkilotlarga bo'lgan ishonchini susaytiradi.

Masalan, sud tizimida yoki kadrlarni yollash jarayonida SI asosida qabul qilingan qarorlarning shaffof emasligi keng noroziliklarga sabab bo'lgan.

Psixologik cheklovlar. Avtomatlashtirishning kengayishi insonning o'zini "keraksiz" his qilishiga olib keladi. Mutaxassislarning fikricha, bu professional identitet inqirozi, stress va motivatsiyaning pasayishi kabi muammolarni yuzaga keltiradi. Sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining rivojlanishi inson faoliyati va ongiga turli psixologik ta'sirlarni ko'rsatmoqda. Bir tomondan, ular ish samaradorligini oshirish va kundalik hayotni yengillashtirsa, boshqa tomondan, psixologik bosim va yangi turdagi stress manbalarini yuzaga keltiradi.

Psixologik cheklovlar (AI texnologiyalari ta'siri)

1-rasm. Psixologik cheklovlar (AI texnologiyalari ta'siri)

Kasbiy identitet inqirozi. Avtomatlashtirish va SI texnologiyalarining keng qo'llanilishi natijasida ko'plab mutaxassislar o'z kasbiy identitetini yo'qotish xavfi bilan to'qnash kelmoqda. Odamlar o'z mehnati mashinalar tomonidan almashtirilishi mumkinligini anglaganida, bu ularning o'zini qadrlash darajasi va professional motivatsiyasini pasaytiradi.

Ishonch muammosi. Insonlar ko'pincha SI tizimlari qabul qiladigan qarorlarni to'liq tushunmaydi. Bu "qora quti" (black box) muammosi sifatida tanilgan bo'lib, inson va texnologiya o'rtasidagi ishonchni kamaytiradi. Qarorlar jarayonining izohlanmasligi odamlarning ruhiy noaniqlik va xavotirini oshiradi. Sun'iy intellekt doimiy moslashuvni talab qilib, ko'pincha stress va kognitiv ortiqcha yuklamaga sabab bo'lib, psixologik bosimni kuchaytiradi [5].

Psixologik moslashuv zaruriyati. Yangi texnologiyalarni tez sur'atlarda o'zlashtirish talab etilishi ham inson ongiga bosim qiladi. Xodimlar doimiy ravishda o'z ko'nikmalarini yangilash majburiyatida qoladi, bu esa kognitiv charchoq, tashvish va stressni kuchaytiradi. Deloitte (2020) tadqiqotiga ko'ra, AI asosidagi avtomatlashtirish joriy etilgan kompaniyalarda xodimlarning 47 foizi "doimiy o'qishga majbur bo'lish"ni psixologik bosim sifatida baholagan.

Ijtimoiy izolyatsiya. AI texnologiyalariga haddan tashqari tayanish odamlar o'rtasidagi jonli muloqotni kamaytirishi mumkin. Masalan, AI chatbotlari mijozlarga

xizmat ko'rsatishda qulaylik yaratadi, lekin insoniy aloqaning yo'qolishi ijtimoiy izolyatsiyani kuchaytirib, yolg'izlik hissini oshiradi.

Sun'iy motivatsiya va noto'g'ri qarorlar. Ba'zi hollarda SI texnologiyalari insonlarning qaror qabul qilish jarayoniga psixologik jihatdan ta'sir qiladi. Masalan, ijtimoiy tarmoqlar algoritmlari foydalanuvchilarni ko'proq vaqt sarflashga undaydi. Bu esa motivatsiyaning tabiiy shaklini buzib, insonni "texnologiyaga qaram" qilib qo'yishi mumkin. AI integratsiyasi psixologik tayyorgarlikni talab qiladi; bu bo'lmaganda, insonlar texnologiyani rad etishi yoki noto'g'ri qo'llashi mumkin [6].

Etik xavflar. SI tizimlari algoritmik qarorlarga asoslanadi, biroq bu qarorlar ko'pincha insoniy qadriyatlarni hisobga olmaydi. Masalan, yuzni aniqlash texnologiyalarida irqiy yoki gender tarafdashliklar mavjudligi ko'plab hollarda aniqlangan. AI Now Institute (2020) hisobotida qayd etilishicha, noto'g'ri sozlangan algoritmlar ayrim guruhlarining huquqlarini cheklash xavfini tug'diradi. Sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining jadal rivojlanishi insoniyat oldiga nafaqat texnik, balki axloqiy va huquqiy masalalarni ham qo'ymoqda. SI asosida qabul qilinadigan qarorlar ko'plab sohalarda inson taqdiriga bevosita ta'sir qilgani uchun etik xavflar dolzarb masalaga aylangan. Sun'iy intellekt ijtimoiy ishonchga ta'sir qiladi: u samaradorlikni oshirishi mumkin, biroq axloqiy yo'l-yo'riqsiz joriy etilsa, insoniy qadriyatlar va munosabatlarni izdan chiqarishi xavfi mavjud [7].

Algoritmik tarafdashlik. SI tizimlari ko'pincha mavjud ma'lumotlar asosida o'rgatiladi. Agar o'quv ma'lumotlari tarafdash bo'lsa, algoritmlar ham diskriminatsion natijalar chiqarishi mumkin. Masalan, yuzni aniqlash dasturlarida oq tanli erkaklar yuqori aniqlikda tanilgan bo'lsa, qora tanli ayollarda xatolik darajasi ancha yuqori bo'lgani isbotlangan (*Buolamwini & Gebru, 2018*). Bu esa irqiy va gender tengsizlikni yanada kuchaytiradi.

Shaffoflikning yetishmasligi. Ko'plab chuqur o'rganishga asoslangan tizimlar "qora quti" (black box) bo'lib qolmoqda. Ularning qaror qabul qilish jarayonini izohlash qiyin, bu esa tibbiyot, huquq yoki moliya kabi sohalarda axloqiy muammolarni yuzaga keltiradi. Masalan, sud tizimida SI asosida chiqarilgan hukmlar shaffof bo'lmasa, adolat tamoyillari buzilishi mumkin. Mas'uliyat muammosi. SI vositalari noto'g'ri qaror qabul qilgan taqdirda, javobgarlik kim zimmasida bo'lishi aniq emas. Masalan, avtonom avtomobil yo'l-transport hodisasiga sabab bo'lsa, javobgarlik ishlab chiqaruvchiga, dasturchiga yoki foydalanuvchiga yuklatilishi borasida huquqiy va etik bahslar mavjud.

Maxfiylik va kuzatuv. SI texnologiyalari shaxsiy ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash va tahlil qilish imkonini beradi. Bu jarayonda maxfiylikning buzilishi ehtimoli katta. Xitoyda keng joriy etilgan yuzni tanish tizimlari aholining kundalik hayotini to'liq nazorat qilishga imkon bergani axloqiy va inson huquqlari bo'yicha jiddiy savollarni keltirib chiqargan. Insoniy qadriyatlarning susayishi. Avtomatlashtirish jarayonida samaradorlik ustuvor maqsad sifatida ko'riladi, biroq insoniy qadriyatlar – rahm-shafqat, empatiya va axloqiy mulohazalar ikkinchi darajaga tushib qolishi mumkin. Tibbiy chatbotlar bemorga tashxis qo'yishda tezkorlikni ta'minlasa-da, ular inson shifokorining hissiy qo'llab-quvvatlash qobiliyatini bera olmaydi. Etik xavflar shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt texnologiyalari nafaqat samaradorlik, balki axloqiy muvozanatni ham talab qiladi. SI joriy etilishi jarayonida shaffoflik, javobgarlik, maxfiylik va insoniy qadriyatlarni himoya qilish ustuvor vazifa bo'lib qolishi zarur. Aks holda, texnologik taraqqiyot inson huquqlari va ijtimoiy adolat uchun xavf tug'dirishi mumkin. Sun'iy intellektning asosiy axloqiy xavfi uning noto'g'ri qo'llanishidadir: agar

algoritmlar adolat va javobgarlik tamoyillariga asoslanmagan bo'lsa, ular tarafkashlik, manipulyatsiya yoki zulm vositasiga aylanishi mumkin [8]. Xavfsizlik muammolari. SI vositalari kiberxavfsizlikka ham tahdid tug'dirishi mumkin. Avtomatlashtirilgan tizimlar xakerlik hujumlariga uchrasa, bu nafaqat alohida tashkilotlarga, balki butun davlat xavfsizligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi bilan birga, ularning cheklovlari va xavflarini ham inobatga olish zarur. Texnik samaradorlik ortidan insoniy qadriyatlar va ijtimoiy barqarorlik chetda qolmasligi kerak. Shu bois, SI'ni qo'llash jarayonida texnologik yangiliklar bilan bir qatorda huquqiy, axloqiy va ijtimoiy nazorat mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb vazifadir.

XULOSA

Sun'iy intellekt texnologiyalari zamonaviy shaxsiy muvaffaqiyat va kasbiy rivojlanish jarayonlarida hal qiluvchi omillardan biriga aylanmoqda. Ular ta'limni shaxsiylashtirish, kasbiy ko'nikmalarni tezlashtirish, ijodiy faoliyatni qo'llab-quvvatlash va mehnat samaradorligini oshirishda keng imkoniyatlar yaratmoqda. Biroq, bu jarayon bilan birga psixologik, ijtimoiy va axloqiy cheklovlar ham yuzaga kelmoqda. Avtomatlashtirish natijasida kasblarning qisqarishi, insoniy qadriyatlarning ikkinchi planga tushib qolishi, algoritmik tarafkashlik va nazoratning yetishmasligi kabi xavflar sun'iy intellektning joriy etilishida muhim muammolar sifatida namoyon bo'lmoqda. Shunday ekan, kelajakda sun'iy intellektni inson faoliyatiga integratsiya qilishda texnik samaradorlik bilan bir qatorda etik me'yorlar, shaxsiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash ustuvor vazifa bo'lib qoladi. Sun'iy intellekt inson salohiyatini to'ldiruvchi va kengaytiruvchi vosita sifatida qo'llanilgandagina shaxsiy muvaffaqiyat va kasbiy rivojlanish uchun ijobiy natijalar berishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Russell, S., & Norvig, P. *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. 4th ed. Upper Saddle River, NJ: Pearson, 2020. – p. 1027.
2. Nilsson, N. J. *The Quest for Artificial Intelligence: A History of Ideas and Achievements*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. – p. 415.
3. Tegmark, M. *Life 3.0: Being Human in the Age of Artificial Intelligence*. New York: Alfred A. Knopf, 2017. – p. 247.
3. Kaplan, A., & Haenlein, M. *Siri, Siri, in My Hand: Who's the Fairest in the Land?* Business Horizons, Vol. 62(1). Amsterdam: Elsevier, 2019. – pp. 22–23.
4. Floridi, L., & Cowls, J. *The Ethics of Artificial Intelligence: Principles, Challenges, and Opportunities*. Cham: Springer, 2020. – p. 147.
5. Nilsson, N. J. *The Quest for Artificial Intelligence: A History of Ideas and Achievements*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. – p. 417.
6. Floridi, L., & Cowls, J. *The Ethics of Artificial Intelligence: Principles, Challenges, and Opportunities*. Cham: Springer, 2020. – p. 148.
7. Tegmark, M. *Life 3.0: Being Human in the Age of Artificial Intelligence*. New York: Alfred A. Knopf, 2017. – p. 249.